

ԳԱԶԱՅԻՆ
ՅԵՐԱԶ

891.99

4-91

31
ՆՅՐԱՅ

19 NOV 2010

ՄԿՐՏԻԶ ԱՐՄԵՆ

ԳԱԶԱՅԻՆ ՅԵՐԱԶ

ጣ ቦ ፔ ሆ

ԱՌԱՋԻՆ ՅԵՐԵԲ ՄԱՍԵՐԸ ԳՐԿԱԾ ԵՆ ԸՍՏ ՌԻՖԼԻՆԳԻ

501

5. Земельный кодекс СССР Земельный кодекс
 05. Полн. Библиотека СССР Полн. Библиотека
 21002 — СССР

MAR. A. MICHENER

26 FEB 2013

22087

ՊԵՏՐԱՏԻ ՏՊԱՐԱՆ
ՀՐԱՏԱՐԱԿ. № 1763
ԳԼԱՎԼԻՏ 6682(Բ)
ՊԱՏՎԵՐ 4035
ՏԻՐԱԺ 4000

ԳԱԶԱՅԻՆ ՅԵՐԱԶ

Գ Ո Ե Մ

I.

ՔԱՐԱՑԱԾ ՔԱՂԱՔԸ

1.

Գիշեր :

Քաղաքում բյուրավոր լույսեր կան վառ :
Ելեքարական կրակները
հյուսել են լուսեղեն կանգա :

Լուսեղեն կանգան—կանչում է :
Լուսեղեն կանգան—եկկան :
Քաղաքում այնքա՛ն յերեկույթ ,
այնքան բեմ .
ակումբ ,
եկրան ...

Իսկ վարում ,
բուլվարում ,
պլոշադում—մարդկանց ովկյան ,
ոճուն փողոցում յեռ ,
մտքեր ,
կրքեր ,
ու կյանք :

վարում,
ոճում փողոցի դռնոցը,
դղիրդը.
յեռը...
հեխորտորամվայները.
տրոտուարները,
ոթոն,
տանում են հազար ուղղութեամբ
իրենց մարդեղեն բեռը:

Փողոցում ուրիշ ու տեւայ,
փողոցում աղմուկը—մթնոլորտ.
կանչում են,
հնչում են բոլոր մայրերը,
ոեկլամենքն անթիվ
ու մարդերը բոլոր:

2.

Յերկնքում տնքում է անքուն
հույլը հիվանդ աստղերի.
լուսնի մահիկը մահիկից իջել,
լուսնոտ հիվանդի պես
նայում է վերից:

Ներքնում փաղափ աղաղակը.
փաղափը,
պլոշադի փոված լույսերը
փողոցի լույսերի յերիզի հետ.
նման դռնի.
շենքերից վեր փոված
լույսերի վոսկուն փոշին:

3.

Յերկնքը մութն է վերքում,
յերկնքում աստղեր կան նիվանդ,
խոյն յերթ մոտենա ողանալ մի—
ներքնում ո՞վ պիտի իմանա...

Ներքնում լույսեր քաղաքիվ,
յերկնքը հիվանդոտ գիշեր,
ամեն մարդ գրադված իր գործով,
ո՞ւմ հոգսն է յերկնքը հիշել:

Ո՞ւմ հոգսն է յերկնքին նայել
փաղափ բորբոքում բռնից,
փանի վոր փաղափ տենդագին տնայը
թռչում է,
չի խղում վոչ վոքի:

Սլ ո՞վ,
ո՞վ պիտի տեսնի...
Մոտեցավ...

Նա'...
Գազակիր, հսկա սիսանի
մի խոշոր ողանալ:

Մոտոռի աղմուկը խուլ է,
աղմուկը չի' հասնի գետին.
ողանալը թռչում է արագ
դիմի փաղափ դեպի:

Ողանալը մոտեցավ փաղափին
փաղափի վրա իջավ,
այնպե՛ս չարագուշակ,
ահագիւմ,
ու, չար:

Ու վարպետ վարսին հետևեալ
նշադիր, արատես մի ցին,
ողանալը նայում ե վերեից,
ն՝վ գիտե՝ քանի՜ ուսմբ կացին:

Բայց արծե՞ միք-ե վախենալ
մի հատիկ ողանալից,
վորքան ել գազակիր լինի նա,
վորքան ել հսկա սխտեմի:

Քաղաքի նորմալ այս կյանքը
կարճ է խանգարել միք-ե սա,—
և հույնիսկ մի՛ հոգի քաղաքում
այդ ողանալը չ'տեսալ:

Ու ելի ներքեում անցուդարձ,
ու ելի ներքեում նվազ,
նույն ուրբան ե նորից քաղաքում,
նույն հեքն ե մայրերի վրա:

4.

Պիլոտը խոստովաղը բերանին դրեց.
կարինետում դուկտորն ականջեց.
— լսո՞ւմ եք, դուկտոր.
սկսեցե՛ք...

5.

.

6.

Վաղը,
յերբ արևը դուրսցա ելի,
գիշերը քաղաքից հեռանա,
վոչ մի մարդ չ'պիտի զարթնի,
վոչ մի մարդ չ'պիտի արթնանա...

Վաղը.

յեւր արևը դուրս գա ելի,
չպիտի՝ շատաչի վոչ մի շնակ,
տրամվայի պարքի փակ դռներից
վոչ մի վագոն պիտի դուրս չգա:

Յերբ նորից արևի կորիզը
յերկնում շողեր յերեգե,
միայն հովը պիտի մեզմ շնչա,
և անքիվ դիշերը լիգե:

Առավոտը յերբ վոք բացվի,
քաղաքում չի՛ փոխվի վոչինչ.
այդքան շատ դիշերի վրա
և վոչ մի մահվան նիշ:

Նրանք կարծես քայլում են ելի,
գնում են,
գալիս են կարծես ք-ե.
բայց այսօր փովել ե նրանց վրա
լուսքյան մի գույգ սառ ք-ե:

Գիշերապահը քնել ե հանկարծ,
յերբ զգաստ քայլում եր մայրով,
այն կողմ,
քնել ե կառապանը կառքի վրա
ու մի մարդ, վոք նստում եր ալտո:

Նրա մի վոտքը գետնին ե,
մյուս վոտքը ռդում սուկալս,
շոփերը քշել եր ուզում,
բայց ձեռքը դեկի մոտ մնաց:

Հեփյաթում քարացած ֆաղափի պես՝
ֆաղափը ֆարացավ,
մնաց:

Կարծես թե մի անհայտ վարպետ
հագնել,
չի՛ դարձնում կինոլենտը ել,—
ֆաղափի մի յեռուն տեսարան
եկրանում անշարժ է մնացել.

7.

Ի՞նչպես պատահեց...
ո՞վ գիտե...

Ի՞նչ...

Միայն թե,
ֆաղափի բյուրավոր մարդիկ,
հանկարծ,
միասին,
զգացիկ մի ֆաղցր նինջ:

Ջգացիկ մի ֆաղցր նինջ,
ու...

Բնեցիկ:

Տնեքում,
բույլվարում, փողոցում
բնեցիկ:

Ամենուր,
վերևում, ներքևում,
բնեցիկ:

Քնեցիկ...

Քնելը հանցանք է միթե.
հետո՞ ինչ.

թող լինի փողոցում,
կամ այգու մատարանի վրա.
յերբ վոր բուրն են ֆենլ,
ասել է՝
այդ բանը չի՛ արգելված:

Բայց ասեմք թե ֆենլ են բուրբը,
ամենուր,
ցիրցան,
եղ ինչո՞ւ, ֆենլուց հետո
նրանցից վոչ մեկը չարքնացավ:

Իսկ սարսափը իսկա սխտեմի—
գիշերով նորից հեռացավ:

8.

Յեկ անտեր մնաց ֆաղափը,
ֆաղափը,
վոր ունեք հինգ միլիոն տեր,
իսկ հիմա,
ֆենլ են բուրբն այնտեղ:

Ո՞ւմ ազնիվ ճեռֆն է ստորագրել
այսֆան մահ, հանգիստ, խաղաղ,
այսֆան մահ—է վո՛չ մի կախաղան.
Կարծես թե մի բարի անհայտ
ուզել է կյանք ու մահ խաղալ:

Հեռանալը՝
ահա՛:—

Ալիեյում,
մարդու կողքին,
մարդու,
վոր մնում ե ղեռ կանգնած,
ո',
գարմա՛նք վորպիսի.—
նո՛ւյնիսկ թռչուններ կան քնած:

Վո՞ր քաջը կրեքեր արդյո՞ք
այս տեսակ հավասարություն,
վոր իրար կողքի հանգիստ քնեն
մի բուլդոգ,
մի մարդ,
մի թռչուն:

Խաղաղությո՛ւն,
խաղաղությո՛ւն, ո',
դո՛ւ,
վոր միշտ տանջված ու դժգոհ,
յեղել ես նահատակ ու գոհ,
մեզանից վո՞ր մեկը բերեց քեզ,
ու ծածկեց ձիթեմու նյուղով:

Իսկ հիմա,
լյուիզիտ գազի
տաս տոննոց մի փոփրիկ բաժ
կարող ե խաղաղությամբ լցնել
մի հսկա ու անծայր քաղաք:

Ո',
սառած միլիոն բերքից,
լյուիզիտ,
քեզ հազար փառք...

ՍԱՐՍԱՓԻ ԴԱՇՏԱՎԱՅԻՆ

Ռազմամակառ:
Ռազմամակատում
ջոկատ առ ջոկատ
նակատում են իրար դեմ:

Խրամատներում
խուլ-խուլ
թնդանոթներն սկսեցին փանդել:

Թունդ առ թունդ
թնդում են թմբերը դեմը.
գունդ առ գունդ
ընկնում,
ընկրկում են անկրկնելի թմբեր:

Անկրկնելի,
վերջին թմբերով թմբած
թնդանոթի խփած տեղում իսկույն
թափվում են դիակներ,
դիակներ անվերջ
իսկ հողը դառնում ե արնագույն:

Ամեն փառ արնագույն ներկված,
ամեն դիրք դամբան հիմի,

շարժ առ շարժ գրոհում ե գործը
դեմից:

վառողահամ, տոք ֆամի:

2.

— Զգո՛ւյշ...

Զգո՛ւյշ...

Զգո՛ւյշ...

Ցեպելին Ցե. Պե. Յ-ը

մոտենում ե մեր դիրքերին:

Զգո՛ւյշ...

Զգո՛ւյշ...

Զգո՛ւյշ յեղեֆ,

կրակում են վերից:

Հարավային գծով,
ծովի պես ծավալում՝ քողեցին գագ:

— Նահա՛նջ.

— ա՛ջ դեպի.

— շո՛ւտ.

— վա՛ղ:

Ու գազադիմակ հագած բանակը
նահանջեց յետ:

— Բռնեցե՛ք լեռան դիրքերը,
ֆառասունյոթերորդ կետ:

Ու նարից,
վարից պայքարում,
վերևից, այերայի խուլ կանչ,

բանակներ խառն ու խռիվ,
գրոհ,
նահանջ:

Իսկ դեմի չորրորդ գումդը
գգում ե մքերֆի պահանջ:

Ո՛ւ,
գծվա՛ծ բանակներ,
առա՛ջջջ...

3.

Գիշեր:

Ձա՛խ, չա՛խ, վերջին փամփուշտները:
Ձա՛խխխ... վերջինը դեմից.
գտնում ե վերջին գոհին,
վոր այսօր ազատվել եր մահից:

Վառվում են խարույկի կրակները.
վտանգը հեռու յե.

չ՛կան.

վորքան շա՛տ խեղդվեցին այսօր,
վորքան շատ ընկան:

Ու արյան սպանդից փախած
բանակը հինգ հազար մարդկանցով
նստում ե հանգչելու,
բայց բոլոր գանգերում
լնացա՛ն արյուն ու ծով...

Մոռյված դեմքերի վրա
իջել ե կարծես գազային ամպ:

վորժան շա՛տ խեղդվեցին այսօր,
վորժան շա՛տ ընկան...

4.

Խարույկներ.

շուրջը նստած
զինվորներ մտախոհ,
խռկում.

բյուրավոր չարիքներ նրանք տեսան,
ու դրանց սարսափն է հիմա
բոլորի հոգում:

Թիկունքում
փռված են անծայր
հաղաքներ,
գյուղեր,
ավան,
վորտեղից նրանք յեկան.
ու հիմի,
նստել են այս արևոտ դաշտում,
վորպես սարսափի
ու մահի
զինվորական...

Թիկունքում քողել են նրանք
ընկերներ,
կին,
գերդաստան,
խսկ հիմա յեկել են այստեղ,
խաղում են մահ,
խսկ հիմա նրանք՝
անազատա՛ն...

Եհ, հիմա նրանք այստեղ
իրենց վառ հույսերն են քաղում.
ամեն մի զլխում մի չոր միտք.—
խաղում ենք,
բայց մա՛հ ենք խաղում:

Հանկարծ մեկը
նայեց հրկիզվող փայտերին,
խսկ հեռվում մեռնող ճին խրխնջաց.
հանկարծ մեկը
ժպտաց:

— Ժպտացի՞ր,
առա՛,
ժպտացի՞ր.
այս ահի ու մահի դաշտո՞ւմ...

— Ժպտացի՞ր.
չ՛գիտեմ.
բայց այն-պե՛ս ուզում եմ հեռանալ,
զնալ տո՛ւն...

Ու ժպտաց նորից.
և ապա
քրքաց ու նայեց առաջ.
մյուսն էլ սկսեց նայել
ու,
ժպտաց...

Յեվ այսպես,
մտեվան նման շուտ,
անցավ մեկից մյուսին.

ծիծաղով բռնվեցին բոլորը,
ծիծաղով սին:

Բայց ինչպե՞ս...
ինչպե՞ս բե ծիծաղ...
այս անհուն սարսափի վրա...
Յեվ յեղալ տեղից ջահել սպան,
վոր բարկամա:

Մտտեցավ ծիծաղող խմբին,
ուզեց վոր սաստի,
բարկամա,
բայց հանկարծ, մի անգուսպ քրքիջով
բռնըվեց
նա':

5.

Քիչ հետո, արյան դաշտում,
ուր վառող կար միայն ու անագ,
քրքիջում էր անգուսպ քրքիջով
եինգ հազար հոգիների մի բանակ:

Աչքերում սարսափը մուծի,
մոտակա մահը նրանց մեջ,
ծիծաղում էր գազի ուժից,
ծիծաղում էր անվերջ:

Քիչ հետո գազի մի ամպ,
վոր թռչեց ինչ վոր ողամալ
ծածկեց ծիծաղկոտ զորքերին,
ու դաշտը համգիստ առավ:

Նո՛ր միայն լավեց հեռվից
լացի ձայն՝ տխուր ու միակ.
մի ուրիշ ողամալ այնտեղ
թռչել էր լացաբեր գագ:

Ո՛, գազի թեթևությանը իջած
գագային ծա՛մր յերագ...

6.

Իրիկմային սարսափ:
Մտնող արևի շողերի տակ
կուտակված տաֆ դիշեր.
գորքը գրոհում է անկանգ,
խսկ այստեղ...
գանգեր...
բևեր...

Ու վառողի ցնդող ծխի միջից,
յետևից,
յերևում է կույտը մարդկային մսի.
և նրանց ջարդված,
փշրված մարմնի վրա
վտվել է գազը լյուրիզիտի:

Հոգնել,
բնել են կարծես թե...
Դեռ ցերեկի գոռացող ձայներն հնչեզ
ննջել,
մնջել են կարծես թե:

Ու ինչքան չուգում չոր,
արնին ինչքան կա,
պառկել.

ընկել,
ցրվել են արյան մեջ,
վողջ աշխարհը ջնջել են
կարծես քե:

Պատերազմի սարսափից
ու մահից ամենի խելագարված,
մեկը
նստել է խորտակված այերոյի քեի վրա:
Հայացում արնամուծ ու մշուշ կա՝
քվում է,

և այնտեղ,
սլաքաբն է յերեկվա:

Լնացած արյան մեջ մի մարդ կա.
նա,
վոր նստել է ողանալի խանձված քեին,
ու՛ նրա աչքերի լնացած արյան մեջ
մի ուրիշն է նստել մորից:
Յե՛վ սրա աչքերումն էլ մի ուրիշը...

III.

ՄԱՀՎԱՆ ՁՐԱՑԻՐԸ

1.

Ողանալ:
Գազակիք հսկա...
Մե՛կ է.
ողանալը ողանալ է անկասկած:
Թող միայն քեքեասան լինի
ու գազաբարձ:

Ողանալը բարձր, աննկատ,
սահում եր փաղափի վրա.
Իրիկուն եր դեղնամուծ.
փաղափի վրա փովել եր
անլուր սարսափի մշուշ:

Ողանալը սահում եր սահուն,
սուպերի մեջ.
դուրս.
ներս ելի.
— Արբրա՛գ...
նկատեցին ներքեից:

2.

Մարշուսյան կայան՝ համար այսինչ:
Մահատար ճառագայթների դիմամոն:
— Շաա՛յ:

— Դիմամոն դարձուր դեպի ա՛ջ :
— Խողովակը վե՛ր :
— Պատրա՞ստ ե .
— Լուսարձակը քողե՛ք :

— Քը—
շի՛ր ,
շու՛տ ,
պիլո՛տ ,
մտածիր գոնե քո մասին :
Ենթեղիան վազում ե ,
ազդում ե
շուտով կհասնի :
Պիլոտ !
Շու՛տ !
Շու՛տ !
Շու՛տտտ . . .
Ա՛հ !!!

— Ընկա՞վ :
— Ընկալ :

3.

Ե՛լի ,
Ե՛լի ողանալ :
Սարսափելի յե , յերբ գալիս ե ,
սարսափելի յե , յերբ գիշերով :
Մոտեցալ :
Մահվան ողակ :
Ոգայի՞մ սարսափ լինի վոնց վոր :

4.

Ողանալը ունի բա՛հ .
բա՛հը՝ տաս տոննոց ,
տոննածը՝ գազ խաբրիտ :
Պիլոտը խոսափողն առալ ,
դոկտորն ականջեց .
— Սկսի՛ր . . .

5.

Դու՛ք գիտե՞ք ինչպիսի գազ ե
խաբրիտ գազը . . . գիտե՞ք դու՛ք . . .
Խաբրիտը քե՛կ գազ ե ,
բայց դարձնում են հեղուկ :

Տաս տոննոց բա՛հի ծայրին
կա մի մեծ ջրացնձուղ .
կարծե՛ք մի հսկա ջրացիք լինի ,
վորով բույսեր են ջրում :

Բա՛հը իսկական ջրացիք ե ,
միայն քե՛ մահվան ջրացիք .
փրկուք յուն չկա , քե՛ մեկը
ցնձուղի տակից այդ անցնի :

Սար—
սափա՞նում ե՛ք .
կարի՛ք չկա .
այս բոլորը կատակ ե սոսկ .
խաբրիտի բոլոր քրջվածքներից
մեռնում են մեկ և կես սուկոս :

Շա՞տ ե...
Սասկալի՞ յե...
ի հարկե
չե :

(Մեկ և կես տոկոս ասածդ
մեռնում եմ տեղն ու տեղը,
հանկարծ,
իսկ նա,
ով հետո յե մեռնում,
հաշվի մեջ չե անկասկած) :

6.

Ողանալը թռչում ե :
Բաց ե բերանը բափ :
Զրային ցնծուղը ցնծում ե,
ծորում ե,
ջրում ե փաղափը տակի :

Ողանալը թռչում ե...
ջրվում եմ տները,
փարերը,
մարդիկ .
կաթիլները թռչում եմ,
կպչում եմ զգեստներին,
կամ թե ներս եմ ընկնում
ծխնեկույզի ծակից :

Ողանալը թռչում ե...
թրչում ե փողոցները,
նամբաները,

շատեմ,
գյուղերը վողջ .
գազային անձրևի տակ ընկնում ե
մի հսկա նահանգ ամբողջ...

7.

Մահե՛ր .
մահե՛ր...
մահե՛ր...
Ամենուրեք մահ համատարած .
մահեր...
Հստանարակ...

Վորտեղից իր յերթն ե ծրել
ցնծուղը մահվան, ավերի,
վորտեղ վոր գազն ե չրել
փաղափներ,
գյուղեր,
մարդիկ,—
այնտեղով մահն ե սահում,
անցնում ե հեռու,
անդին,
այսպե գազն ե սրբում այնտեղ,
ուր յերեկ մահվան գերանդին :

Ո՛, վորքան վոր կան մարդիկ,
փաղափում,
գյուղում,
ամենուր,
իպերիտ գազի թևի տակ
դառնում եմ լուռ
ու սխուր...

Մի անծայր տխրութեան սև ամպ
իջնում է փողփի վրա.
բոլորը, բե մեծ, բե փոքր,
բոլորը տխուր,
մռայլ...

Համաչել չեն կարող իրար.
գնո՞ւմ են.

բայց բե ո՞ւր...
ինչո՞ւ...

Մեղամաղձիկ ու խեղճ հայացքով
նայում են հեզ,
անտրտունջ...

Իսկ հետո ծայր է առնում
արմատի մահաճարակ.
ինքնփրկեց խփում են ամենքը,
խփում են տեղում,
արագ...

Ամեն ինչ թվում է մռայլ,
ամեն ինչ թվում է մութ,
ու իրե՛նց իսկ սեփական ճեղքով
խփում են,
բնկնում...

8.

Այսպե՛ս է:
իպերիտ գազի կապրիզն ու սա

Բայց հետո,
յերբ այդ ել վերջանա,
մահվան քավն իջնի մի փչ,
սկսում են սոսկալի վերջեր
պատել ամենփն,
ամենփն...

Ով վողջ է մնացել դեռ ելի,
մեռնում է սոսկալի վերջերից,
վորպեսզի վերջի՛նն իսկ մնա
ու ջնջվի վերջի՛նն իսկ յերկրից:

9.

Այդ փո՛ղ...
մա՛հ միայն հարյուր տոկոսով.
իհարկե
չէ:

Սա փչ է ու պակաս ավելի.
սա փառորդն է միայն.
իպերիտն ավելի՛ ազնիվ է,
ավելի՛ մարդասիրական:

Նրա թույլից թույլն է դառնում
ամեն մի իր,
նրա թույլից վարակ են առնում
հողը,
և հյութերն իր:

Այն հողը, ուր գազ է բափվել,
շնչում է գազի թույլնով.

ս', հո'դն իսկ դառնում է սոսկալի,
դառնում է ահավոր...

Այդ բույնից բույն են դառնում
զգեստներն ամեն տեսակ.
ալիլի սոսկալի՞ն ե՞ք ուզում,
քան սա՞...

Ով հազնի բուռն աշտ շորից,
եկ չկա նրան փրկության.
սոսկալի՞,
անծա'յր յերազ,
ողային մավերից իջած բույն...

10.

Բայց գուցե ալիլի՞ն ե՞ք ուզում,
քան սա՞...
Իսկ ալիլին,—
կա' անկասկած:

Ալիլին այն է, վոր այդ գազից
յերկաթը պատում է ժանգ,
փքո'ւմ է յերկաթը փայտի պես,
փայտի պես վառ:

Ել ինչի՞,
ինչի՞ յե պետք կյանքը
անյերկաթ...

11.

Յերկաթը ժանգոտվում է...
գնացք.

Փարբիկ.
հանքեր...
Յերկաթը փափկանում է...
հեռախոս.
ռադիո.
ռելսեր...

Յերկաթը փչանում է...
շախտեր.
կամուրջ.
ուղի...

Յերկաթը մեռ-
նո'ւմ է...
փրկության ի՞նչ ուղի...

12.

Յերկաթը մեռնո'ւմ է.
փրկության ի՞նչ ուղի...

13.

Վորպեսզի եկ այնքան
գազեր չբարձե,
մարդիկ համայն յերկրի,
հարե դարը դարձեք:

Դեպի դարը հարե
դարձեք մարդիկ բոլոր,
եկ ի՞նչ անել հիմա
ժանգոտ յերկաթներով:
Առջոր ու անյերկաթ
կյանքը ինչի՞ յե պետք,

մարդի՛ք, ել չի՛ք մամբա,
քարե դարը դարձե՛ք:

Գուցե այնտեղ գտնե՛ք
ինչ չգտա՛մ հիմա,
քե՛ն չե՛ ամ-բո՛ղջ կյանքը
պիտի դառնա մահ:

Գուցե այնտեղ գտնե՛ք
դու՛ք ձեզ հանգիստ անկյուն,
այս լայնածիր ու լայն,
բայց նեղ այս աշխարհում:

Թե՛ չե՛ք ուզում յերկիրն
ամբողջ դառնա դամբան,
քարե դարը դարձե՛ք,
չկա ուրիշ մամբա...

14.

Քարե դարը, մարդիկ,
եկ չի՛՛ք ուրիշ մամբա...

IV.

ՎԵՐՋԻՆԸ

1.

Կլինի՛,
չե՞՛ք հավատում,
կլինի,
քարե դարը կդառնամ մե՛նք,
յեթե՛ մեր բոլոր ուժերը
այդ տկուր սարսափի դեմ
չգինե՛նք:

Ո՛ր,
յեթե՛ մե՛նք դառնամք հինը,
դեպի՛ քարե դարը դառնամք,
չի՛ գա այլևս վերադարձը,
չի՛ գա այլևս նոր կյանք,
աշխարհը քունավորված կլինի,
յերկաթը՝
ծանգ:

Կդողամք վերահաս ցրտից,
կմռռնե՛նք սովից՝ տանջանալով,
իսկ մեր դեմ, յերկրի սիրտը
կթակե՛ քունոտ մի տենդով:

Մեր դամբանն ամբողջ աշխարհը,
յերկրագունդը հսկա շիրիմ,

լու արևը թունավոր յերկրին
կնայե իր հեռու վերից:

Նա արյուն կբքե լյարդից,
այդ մեռած կյանքերի վրա,
ու յերկրի յերկու միլիարդին
կնայե տխուր ու շվար...

Յերկիրը վշտից կվռնա.
արյուններ, դիակներ, խոցեր.
մի թռչե՛ք գերեզման դառնա
այս որորոցը...

2.

Ու ելի հրով մի թեժ,
յեկել են իրար վրա,
թարևը նվազ կանթեղ,
յերկիրն փռվել վրան:

Խփում են իրար անխնա,
սլայֆարը վերջինն է, վնասկան,
և յերկու հսկա ուժեր
տալիս են յերկու հրահանգ:

Յելնում են յերկու մեծ բանակ,
ծովի սես թափվում են իրար մեջ,
հոսացող արյանը չկա կանգ,
ու մեռնող մարդկանց չկա վերջ:

Պայթում է անձայն մի բնդանոթ,
թափվում են դուրս բացիլներ,
մի վայրկյան՝ և ահա տիփը
սկսում է հնձել, հնձել...

Յելնում են այդ փոփրիկ անոթից
մեծամեծ հրեշներ, մահեր,
փաղափում գուրտ ու անոթի
սկսում են փաղել, փաղել...

Անցնում են լեռներից, լիճից,
հանդիպում հանդիպող մարդուն
ու հրա աչքերում վնիտ
թափում են մահվան թույն:

Արյունոտ մի փաղափ փովել է
վորայես արյունոտ պլակատ,
սլայֆարին չկա վա՛ջ մի դաշտ,
և չկա թիկունք կամ ճակատ:—

Ամենուր կռիվ ու մահ,
ամենուր անուր փանդում,
ձորերում, լեռների վրա,
փաղափում, գյուղերում, հանդում:

Ամենուր, ողանավ, գազ, ռումբ,
ամենուր աչերո՛ւն մարտական,
ու բոլոր ճամբեֆի վրայով
թռչկոտում է չար տանկան:

3.

Բանակն իջնում է դաշտը.
— Դեպի աջ, գոչում է սպան.
ու ելի բացվում է մի նոր,
արյունոտ սպանդ:

Մորթում են իրար, բզկտում,
ցողում են սոսկալի գագով,

և իր սև քեռնն ե փռում
սգտար :

Ու մի խուլ խորտում նորից
իբ գլուխը վեր ե քեռում,
բայց միայն արնահոտ այերո
ու ուրմը ե տեսնում յերկնում :

Ու մի խուլ խորտում նորից
այդ արշան ու կովի դաշտում
սլաշարում ե անգետ գինվորին .
— Հեռո՞ւ յե հաշտությունը :

Գետ յերեկ մի գինվոր սպանվեց,
խոտում եր հաշտության մասին .
չիմացան,—սպա՞ն սպանեց,
բե՞ր դեմից յեկող քշնամին :

Բայց գորքը բնագողմ մի խուլ
ու յեկող գիտակցությամբ իրա,
այդ ծածուկ սպանության վռնիրը
վերագրեց սպային,—նրան :

Հրահանգում ե նորից սպան .
— Ձորն ի վա՛ր . քշնամին ահա
բայց վոչ մեկը,
վոչ մեկը **կարծես քե**
չի լսում հրահանգը նրա :

— Ձորն ի վա՛ր,
ենչում ե նորից,
և սպան քուրն ե հանում,
բայց հանկարծ,

յետևից,
մի գինվոր հասարակ
հանում ե իր քուրը,
սպային սպանում :

— Նա մենակ գնաց քշնամու դեմ,
կանչում ե մեկը ծաղրով,
ու դաշտը լցվում ե անգութ
ռազմահայտային
ծիծաղով :

4.

Թիկունում :—
Բաղաբը փոված .
ռադիոն գործում ե անդուլ :
— Զինվորներն ել չեն կովում
ֆրոնտում :

— Լսել են Բաղաբի մասին,
ու յեկող բանվորության,
կարոտող հայացքով իրենց
նայում են հեռավոր տանը . . .

Ու ելի իրեն ե ձգում
ռադիոն բյուրավոր հեռագիր .
— Այսինչ Բաղաբում,
բանվորական մասսան
յեկել ե տերերի դեմ,
տերերին մատնել ե կրակի . . .

Ոգնության են գալիս
գյուղերից :—

Հյուղերից :

Տեմդում ե ողբ կրկին,
ու կրկին շտապ, վառգ,
նստում ե յերկրի կրծքին
գազային մի նոր յերազ:

Տաս հազար հրացան մեկտեղ
փողերով դեռ տափ, մահահուտ
ուղղվում են դեպի ֆաղափը,—յետ,
խանձվում ե նույնիսկ սղը:

Յեվ ելի մի նոր տաս հազար
դառնում են դեպի ֆաղափ,
և ելի մի նոր համազարկ,
և ելի ուժգին աղաղակ:

Ե.

Բեմ ե.
տրիքում.
խոսում են արյան դեկավարները
որն ի բուն:

Տրիքունից ներքև փռվում ե
գլուխների ծովը.
Դուք գիտե՞ք կովի պատմաւը,
դուք գիտե՞ք, քե՛ն ո՞վ ե...

✓ Ու ձեռքի դանդաղ շարժումով
ցցում ե մատը վորոշ,
դեպի հեռու մի յերկիր,
ուր փողփողում ե ալ դրոշ:

— Հասկացա՞ք.—

կովի պատմաւը.
նա՛ յե, դա նա՛ յե, նա՛ յե.
բայց նրանք դեպի դրոշը
կարոտով են սկսում նայել...

Ծնվում են նորանո՛ր խոհեր,
դեռ հախուռն ու անորոշ.
և սիրով ե փայլում հեռվից
դրոշը...

— Նրա դե՛մ,—
կռի՛վ նրա դեմ.
նչում ե միչը սրիքունից.
նեքքեւում ամբոխված բազմաթյունը
կարծես արքնանում ե քնից:

Կռիվ նրա դե՛մ,
նրա՞,
ուր ծաղկում են բյուր բողբոջ,
կռի՞վ նրա դեմ,
ո՛ւ,
վա՛չ:

Այդ վոչը հնչում ե ուրաճայն,
դառնում ե զնդացիք ու մոսիմ,
ու՛մինչև կոկորդը լցված
կախվում ե բանվորի ուսից:

Այդ վոչը ռազմականչ դառած
նկուղից փողոց ե բռնում,
սահում ե յերկմբի յերեսով,
դառնում ե պողպատյա բռնում:

Այդ վոչը դառնում է բարրիկադ,
կանգնում է հազար փողոցում,
ու մի մոր պայֆար հազրական
ծնվում է այդ կովի ծոցում...

6.

... Յեվ ելի ինչ վոր դաշտում
սպանվում է մի ուրիշ սպա,
ամեն մի բանակ ինքն իր մեջ —
սպանոյ:

Սպանում են հետո գնդապետին,
իսկ հետո գորավարին մորթում,
և ապա՝
վոխով մի անհագ,
վերադառնում են տուն:

Հետգհետե դաշտը լոռում է.
թիկունքում պայքում են ումբեր,
և ահա՝—հարյուր ֆաղափում
պայքում է հարյուր Հոկտեմբեր:

7.

Թռչում են ելեկտրական բառերը
առդիոյի կոկորդից.
առդիոն բարձրախոսում է
կամիմտերնից:

Ու ելը խոսում է առդիոն,
բառերը թռչում են ելի,
ամենուր լսվում է՝

— Յեղի՛ր...

— Յեղի՛ր ով անգիտակից եր,
— Յեղի՛ր ում գանգը
բուրժուական ստով լցրել են.
— Յեղի՛ր, ում կյանքն անիծել է...

Կանչում է ապիոն ելի.

— Յեղի՛ր...

Յեվ նորից դաշտը լոռում է,
թիկունքում պայքում են ումբեր
և կրկին, հարյուր ֆաղափում՝
հարյուր մո՛ր Հոկտեմբեր...

8.

Փողոցում ընկավ կռիվ,
բայց ուրիշ հաղթ կռիվ մի,
փողոցում խառն ու խռիվ,
սկսեցին կովել հիմի:

Դասակարգ մի մոր յելած,
յեղնում եր, յեղնում ահա,
նրա դեմ հին, խաբխրած,
արյունոտ աշխարհը:

Բերում եր ֆաղափներին,
գյուղերին խաղաղություն,
ու անհուն կարոտով մի—
դառնում եր նա դեպի տուն:

Ռումբերի ձայնի միջից
հնչում եր հազարաձայն
եզուցվա հաշտ աշխարհը
ու կյանքը՝ ֆաղր դարձած:

Հաղթում եր փողոց առ փողոց,
իր հագում մի կոչ անահ.—
— Վողջո՛ւյն քեզ, անդառակարգ
աշխատավոր աշխարհ...

1925—հուլիս—հոկտեմբեր

22087

МЕРТИИ АРМЕН
БУДУЩАЯ ВОЙНА

Госиздат ССР Армени